

Geboeid door Boek en Beeld

Een vergelijkende studie naar het mediagebruik van gedetineerden

Geertje Tonnaer & Gerbert Kraaykamp

In dit artikel presenteren we de resultaten van ons onderzoek naar verschillen in mediagebruik tussen gedetineerde en niet-gedetineerde mannen. We gaan daarbij uit van twee theoretische benaderingen: de deprivatiebenadering en de importatiebenadering. De deprivatiebenadering gaat uit van de frustrerende context van de gevangenis. Juist omdat gedetineerden opgesloten zitten en een vaste routine opgelegd krijgen, hebben ze bepaalde voorkeuren voor media. De importatiebenadering kijkt juist naar sociaaldemografische kenmerken van de gedetineerden voordat zij in de gevangenis terechtkomen. Deze kenmerken bepalen dan de voorkeuren voor verschillende media. Het blijkt dat sociaaldemografische kenmerken en mediasocialisatie het verschil in mediagebruik tussen gedetineerden en niet-gedetineerden niet volledig kunnen verklaren. Gedetineerde mannen lezen meer boeken en kijken meer tv en ze lezen meer hobbyboeken en ze kijken meer naar culturele en erotische tv-programma's dan niet-gedetineerden.

1 Achtergrond en probleemstelling

Is het zo dat gedetineerden meer en anders van beschikbare mediamogelijkheden gebruikmaken dan niet-gedetineerden? Onder de Nederlandse bevolking zijn verschillen in het mediagebruik al veelvuldig onderzocht. Dergelijke studies laten zien dat mediavorkeuren voornamelijk worden bepaald door sociale kenmerken zoals het geslacht, de genoten opleiding en de ervaren mediasocialisatie (Guthrie, Schafer, Wang & Afflerbach 1995; Kraaykamp & Van Eyck 2005). De vraag die hier centraal staat is of bij personen in de beperkende omstandigheid van een gevangenis dezelfde kenmerken een rol spelen. Een algemeen levend idee is dat het mediagebruik van gedetineerden voor een belangrijk deel wordt bepaald door het feit dat ze gebonden zijn aan tijd en ruimte. Daarom is het lezen van boeken en het kijken naar de televisie voor hen hoogstwaarschijnlijk een betekenisvolle tijdsbesteding gedurende de tijd in detentie. Echter, het is ook mogelijk dat gedetineerden een selecte groep van Nederlanders vormen, die verschillen in hun mediagebruik omdat ze over andere sociale kenmerken beschikken en een andere mediasocialisatie hebben ervaren. Anders gezegd, de groep gedetineerden verschilde dan al in mediagebruik voordat ze in de gevangenis terechtkwam.

Het belang van dit onderzoek is tweërlei. Ten eerste wordt in deze empirische studie de wetenschappelijke vraag beantwoord of de sociale differentiatie in mediagebruik bij personen in detentie hetzelfde is als die onder de gehele Nederlandse bevolking. Oftewel, we gaan na of gedetineerden evenveel tijd besteden aan boeken lezen en aan tv-kijken en of zij in gelijke mate literatuur verkiezen

en serieuze en erotische tv-programma's als niet-gedetioneerde Nederlanders. Ten tweede geeft dit onderzoek inzicht in het belang dat gedetineerden hechten aan de beschikbaarheid van diverse media in detentie. In oktober 2004 is het zogenaamde 'sobere regime' in het Huis van Bewaring ingevoerd. Dit houdt in dat er flink is bezuinigd op kosten die worden gemaakt voor buiten-de-cel activiteiten. Recreatie die in de beslotenheid van de cel kan plaatsvinden, zoals mediagebruik, is hierdoor nog eens extra belangrijk geworden.

Het bestaande onderzoek heeft tot op heden relatief weinig aandacht besteed aan mediagebruik in een beperkende situatie. Veel onderzoek naar Nederlandse en Vlaamse gevangenis gaat specifiek over het belang van lezen en televisiekijken als activiteiten in de gevangenis, maar niet over de sociale verschillen in voorkeuren. Slechts enkele meer beschrijvende studies zijn bij ons bekend over het gebruik van mediafaciliteiten. Een algemeen beeld dat daaruit naar voren komt, is dat gedetineerden meer met lezen bezig zijn in de gevangenis dan dat ze daarbuiten deden. Kaiser (1986) schat bijvoorbeeld dat zo'n 90% van de gedetineerden gebruikmaakt van de gevangenisbibliotheek, terwijl 70% daarvan aangeeft buiten detentie niet te lezen. In een ander onderzoek van Kaiser (1991) komt naar voren dat strips onder gevangenen populair zijn naast een dagelijkse krant. Onderzoek van Vandebosch (2000) toont aan dat gedetineerden vaak gebruikmaken van media als die hen worden aangeboden. Zo wordt op doordeweekse dagen gemiddeld meer dan 300 minuten televisie gekeken. Deze kijktijd is nog langer op vrijdag, zaterdag en zondag. Vandebosch vraagt in haar onderzoek niet naar het aantal minuten dat gedetineerden lezen; zij veronderstelt dat er zo weinig gelezen wordt door gedetineerden dat het niet zinvol is om dit na te gaan. Uit de kwalitatieve studie van Verschuur (1998) komt ook naar voren dat lezen in detentie niet populair is. De volgende citaten illustreren dit: 'Opgetogen loopt de biebman me na. Een klant die de rekken naloopt is al heel wat'; 'We hebben ook de nieuwste Palmen'. 'Oké, doe die dan ook maar'. 'Ik heb geen idee wie Palmen is, maar tegen een biebman die zo graag wil uitlenen zeg je geen nee'; en 'Zoveel boeken tegelijk heeft hij nog nooit uitgeleend. Eindelijk een klant'. Ook lijken vooral strips erg in trek in detentie: 'Als de deur opengaat, stort iedereen zich op de strips. Het is het enige genre dat loopt' (Verschuur 1998).

Uit bovenstaande onderzoeken komen veel tegenstrijdigheden naar voren. Wordt er nu veel of weinig gelezen of tv-gekeken in detentie? En wat lezen gedetineerden dan? Een dergelijke vraag is slechts goed te beantwoorden als men de kwestie in relatie tot het lezen en kijken van de Nederlandse bevolking bestudeert. De onderzoeksvraag luidt derhalve: in hoeverre zijn er verschillen in de mediavorkeuren van gedetineerden en niet-gedetioneerden in Nederland anno 2004, en hoe zijn deze te verklaren? Om deze vraag te beantwoorden vergelijken we de mediavorkeuren van een selectie van 119 gedetineerde mannen (allen zitten in Huis van Bewaring) met de voorkeuren van een representatieve steekproef mannen uit de Nederlandse bevolking (N=758).

2 Theoretische achtergrond. Mediagebruik in detentie

Om verschillen in mediagebruik tussen gedetineerden en niet-gedetineerden te verklaren zijn twee mogelijke verklaringen denkbaar (Lindlof 1986; Vandebosch 2000; Jewkes 2002). Een eerste verklaring richt zich op *deprivaties* en *beperkingen* die gepaard gaan met het verblijven in detentie. In deze benadering legt men de nadruk op de frustrerende en specifiek restrictieve gevangeniscontext van gedetineerden. Media kunnen in deze opvatting worden gebruikt om de tijd door te komen, maar ook om de pijn van het gevangen zitten te verzachten. Zo stelt Vandebosch (2000) dat gedetineerden via mediagebruik tijdelijk kunnen ontsnappen aan de concrete werkelijkheid van de gevangenis. In deze benadering worden verschillen in mediagebruik tussen gedetineerden en niet-gedetineerden volledig toegeschreven aan de situatie van detentie. Men heeft simpel gezegd meer tijd en motivatie om van media gebruik te maken. Deze verandering van mediagebruik is ook al aangetoond in andere studies. Zo tonen Rubin & Rubin (1981, besproken in Lindlof 1986) aan dat media meer als 'tijd doorkomen' worden gebruikt als ouderen voor een korte periode worden opgenomen in een ziekenhuis. De deprivatiebenadering hoeft dus niet alleen op gedetineerden te slaan; elke omgeving waar je beperkingen ondervindt, leidt tot een verandering in je mediagebruik.

De tweede benadering (Lindlof 1986; Vandebosch 2000; Jewkes 2002) is die van *importatie*. Hier ligt de nadruk op het gegeven dat gedetineerden niet sociaal blanco in de gevangenis belanden. Anders gezegd, het ligt voor de hand te veronderstellen dat gedetineerden sociaal gezien een selecte groep vormen; ze verschillen van de gemiddelde Nederlander wat betreft hun sociale achtergrond, persoonlijkheid en mediasocialisatie. Aangezien deze kenmerken ook bepalen of en welk soort media personen verkiezen, is een te constateren verschil in mediagebruik dan niet te wijten aan de detentie zelf maar aan het feit dat zich in de gevangenis een sociaal selecte groep Nederlanders bevindt. Oftewel, gedetineerden hebben dan specifieke mediavoorkeuren, omdat ze al bepaalde kenmerken hadden voorafgaand aan hun detentie.

2.1 *Gedetineerd zijn en mediagebruik. Het effect van detentie*

Gedetineerden hebben meer vrije tijd dan niet-gedetineerden. Bevolkingsonderzoek laat zien dat de gemiddelde Nederlander de beschikking heeft over gemiddeld 44.8 vrije uren per week (Breedveld 2001). Deze vrije tijd wordt ingevuld met activiteiten, zoals mediagebruik, sociale contacten en sporten. In de context van de gevangenis zal men in verband met deze activiteiten niet snel spreken van 'vrije' tijd. Dit komt doordat het dagschema in de gevangenis een strakke structuur kent. Alle maaltijden van de dag zijn op dezelfde gezette tijden, en ook activiteiten als luchten (een uur op de binnenplaats 'buiten' zijn), sport en eventueel werk zijn van tevoren ingepland. Maar het is wel zo dat tijdsbesteding aan de media binnen de niet-ingevulde uren goed mogelijk is. In deze zin kan men stellen dat de beperking van detentie gelijkstaat aan het beschikken over veel vrij besteedbare tijd.

Hierboven is reeds vastgesteld dat de onderzoeksresultaten over detentie en lezen gemixt zijn. Er zijn onderzoeken die suggereren dat gedetineerden relatief vaak gebruikmaken van de bibliotheekfaciliteiten en dat ze fervente lezers

zijn (Kaiser 1986, 1991), maar er zijn ook studies die benadrukken dat boeken lezen tot de minst populaire activiteiten behoort (Vandebosch 2000; Verschuur 1998). Het onderzoek van Vandebosch (2000) suggereert wel dat gedetineerden veel tv-kijken; gemiddeld spenderen zij zo'n 35 uur per week voor de buis. In ons onderzoek willen we daarom benadrukken dat personen in detentie relatief weinig tijdsrestricties hebben. Eerder onderzoek naar mediagebruik toonde aan dat tijdsrestricties van belang zijn bij het verklaren van de tijdsbesteding aan diverse media (Kraaykamp 1993). We verwachten derhalve dat:

- 1 gedetineerden meer lezen dan niet-gedetineerden;
- 2 gedetineerden meer tv-kijken dan niet-gedetineerden.

Als gedetineerden lezen, wat lezen ze dan? Als we Verschuur (1998) mogen geloven, dan zijn de gedetineerden niet erg geïnteresseerd in boeken. Dit komt overeen met de vele vooroordelen die over het lezen door gedetineerden de rondgang doen. Vaak zijn mensen al verbaasd als hen duidelijk wordt dat gedetineerden aandacht besteden aan hun eigen (lopende) rechtszaak. Naast een interesse voor gerechtelijke boeken lijkt er onder gedetineerden ook veel interesse te zijn voor zogenaamde hobbyboeken (informatie); in het bijzonder boeken over piercings, tatoeages, dieren en vissen doen het erg goed (Verschuur 1998). Deze boekgenres zijn ook buiten detentie populair, met name onder mannen (Knulst & Kraaykamp 1996).

Eerder onderzoek laat zien dat gedetineerden veel tv-kijken, maar waar kijken ze dan naar? Gedetineerden hebben vaak de beschikking over Canal+. Dit is een gecodeerd televisiekanaal met daarop vooral films, sport en erotiek. Ten tijde van de dataverzameling was Canal+ nog beschikbaar. Vanaf eind 2004, begin 2005 is dit niet meer het geval. Er is echter nog maar weinig onderzoek gedaan naar wat gedetineerden het liefste kijken (Vandebosch 2000). Op basis van wat bekend is, is onze verwachting dat gedetineerden een voorkeur hebben voor populaire programma's en minder voor serieuze programma's. Onze algemene verwachting is daarom dat:

- 3 gedetineerden meer populaire boeken en minder serieuze boeken lezen dan niet-gedetineerden;
- 4 gedetineerden meer naar populaire televisieprogramma's en minder naar serieuze televisieprogramma's kijken dan niet-gedetineerden.

2.2 *Gedetineerd zijn en mediagebruik. Het effect van sociale selectie*

Gedetineerden vormen sociaal gezien een selecte groep Nederlanders; ze verschillen namelijk van de gemiddelde Nederlander wat betreft hun sociale achtergrond, persoonlijkheid en mediasocialisatie. Als deze kenmerken ook van belang zijn bij het verklaren van verschillen in mediavoorkeuren, dan zijn verschillen tussen gedetineerden en niet-gedetineerden niet te wijten aan de detentie zelf, maar aan het feit dat er andere mensen in de gevangenis zitten dan daarbuiten. We noemen dit het gevolg van sociale selectie. Hieronder wordt een drietal selectieaspecten onderscheiden.

A. *Opleiding en mediagebruik*

Eerder onderzoek wijst uit dat hoger opgeleiden niet alleen meer lezen dan laag opgeleiden, zij lezen ook andere genres (Kraaykamp 1993; Knulst & Kraaykamp

1996); hoger opgeleiden lezen meer literatuur, detectives en informatieve boeken, terwijl lager opgeleiden meer familieromans en romantische lectuur kiezen (Kraaykamp 2002; Kraaykamp & Van Eijck 2005). Bij televisiekijken is het opleidingseffect omgekeerd; lager opgeleiden kijken het meest. Daarnaast hebben laag opgeleiden meer interesse in soaps en amusement, terwijl hoog opgeleiden een voorkeur hebben voor informatieve- en culturele programma's (Van Rees & Van Eijck 2000; Kraaykamp & Van Eijck 2005).

Een meer theoretische verklaring voor deze opleidingsverschillen wordt vaak gezocht bij de informatieverwerkingstheorie, die stelt dat personen op zoek zijn naar ontspanning of prikkeling (Kraaykamp 1993). Iedere mediaconsument zoekt dan binnen het media-aanbod naar prikkeling op zijn niveau; als men op weinig stimulering en veel ontspanning is gericht ligt de keuze voor veel televisiekijken en een populair aanbod voor de hand. Als men daarentegen stimulering preferert kiest men eerder voor lezen en een serieus media-aanbod. Het al dan niet gericht zijn op stimulering wordt binnen de informatietheorie vaak gekoppeld aan opleiding; hoger opgeleiden streven naar veel stimulering, terwijl lager opgeleiden amusement meer waarderen. Als gedetineerden nu lager opgeleid zijn dan de gemiddelde Nederlander, leidt het rekening houden met deze opleidingsselectie vervolgens tot een groter detentie-effect (minder negatief) bij de hoeveelheid lezen, en het serieuze media-aanbod, en tot een kleiner detentie-effect (minder positief) bij de hoeveelheid tv-kijken en het populaire media-aanbod.

B. Ouders en mediagebruik

Eerder onderzoek laat ook zien dat de ouderlijke socialisatie zeer belangrijk is bij mediagebruik (Guthrie, Schafer, Wang & Afflerbach 1995; Kraaykamp 2002). Socialisatie in mediagebruik is uiteen te leggen in de concepten 'imitatie' en 'instructie'. Allereerst treedt er kopieergedrag (imitatie) op bij kinderen door het voorbeeld dat ouders geven. Hoe meer ouders bijvoorbeeld literatuur lezen, hoe meer de kinderen dat ook doen (Guthrie, Schafer, Wang & Afflerbach 1995; Kraaykamp 2002). Ten tweede stimuleren (instructie) sommige ouders hun kinderen daadwerkelijk om te lezen of bepaalde programma's te bekijken. Als de ouders lezen van belang vinden, zullen ze proberen hun kinderen ook enthousiast te maken voor lezen. Omdat gedetineerden naar verwachting minder door ouders zijn gestimuleerd, leidt rekening houden met deze selectie tot een groter detentie-effect bij de hoeveelheid lezen en het serieuze media-aanbod en tot een kleiner effect bij de hoeveelheid televisiekijken en het populaire media-aanbod. Controleren voor de stimulering door de ouders zorgt ervoor dat het oorspronkelijke verband tussen gedetineerd zijn en mediagebruik sterker wordt.

C. Persoonlijkheid en mediagebruik

Een derde selectieaspect is persoonlijkheid. Gedetineerden verschillen naar verwachting van niet-gedetineerden in hun persoonlijkheid en omdat persoonlijkheidskenmerken van belang zijn bij mediavorkeuren (Kraaykamp & Van Eijck 2005), is een verschil in mediagebruik mogelijk te wijten aan persoonlijkheidsverschillen. Persoonlijkheid wordt in wetenschappelijk onderzoek vaak gerepresenteerd met vijf kenmerken; de Big Five (Gerris 1998) genoemd. Het kenmerk dat veruit de duidelijkste relatie met mediagebruik heeft, is openheid; individuen

met een open persoonlijkheid worden gekenschetst als creatief, fantasierijk en complex. Dat men openstaat voor nieuwe ervaringen, zorgt ervoor dat men ook relatief veel interesse heeft in culturele zaken (Kraaykamp & Van Eijck 2005). Vriendelijkheid is een tweede persoonlijkheidskenmerk dat gerelateerd is aan mediagebruik. In het onderzoek van Kraaykamp en Van Eijck (2005) komt naar voren dat 'vriendelijke' personen minder lezen en vaker televisiekijken, en vooral het populaire aanbod is favoriet onder mensen met een vriendelijke persoonlijkheid. Voor het kenmerk emotionele stabiliteit wordt soms een negatieve relatie met lezen gevonden. Emotioneel instabiele personen blijken dan iets vaker televisie te kijken en hebben een lichte voorkeur voor populaire genres. Omdat gedetineerden naar verwachting verschillen in persoonlijkheid van de gemiddelde Nederlander moeten we in het beoordelen van het detentie-effect rekening houden met deze vorm van psychologische selectie.

3 Onderzoeksopzet en data

3.1 Data

Om het mediagebruik van gedetineerden en niet-gedetineerden te vergelijken, gebruiken we twee datasets. Allereerst is de enquête GeDetineerde bevolking van Nederland 2004 (GDN-2004) georganiseerd om specifieke informatie te verkrijgen over het mediagebruik van gedetineerden. In totaal zijn vier penitentiaire inrichtingen benaderd met het verzoek om medewerking, te weten in Scheveningen, Arnhem, Den Bosch en Breda. In Arnhem wilde men geen medewerking verlenen. De reden die men gaf, was dat door reorganisaties een survey te veel moeite zou kosten. In overleg met de directeurs van drie andere inrichtingen is besloten vragenlijsten aan te bieden aan gedetineerden gedurende het bezoek aan de gevangenisbibliotheek. De gedetineerden konden enquêtes meenemen naar hun cel of ter plekke invullen. De steekproef kan met deze verzamelwijze niet aselekt worden genoemd. Het is echter van belang te vermelden dat zeker in het Huis van Bewaring, waarin alle benaderde gedetineerden zaten ten tijde van de dataverzameling, de hoeveelheid activiteiten om buiten de eigen cel te komen beperkt is. Zoals eerder vermeld, is in oktober van 2004 het versoberde regime ingevoerd. Dit houdt in dat gedetineerden zeer veel tijd in de cel moeten doorbrengen. Elke activiteit die hen buiten de cel brengt, wordt aangegrepen. Ook de medewerkers van de verschillende instellingen wezen ons hierop. Dit scheidt vertrouwen in het feit dat de gedetineerden die in de steekproef zaten bijna allen zijn benaderd, vanwege het feit dat het naar de gevangenisbibliotheek toegaan als activiteit buiten de cel wordt beschouwd.

In totaal zijn 320 gedetineerden in Scheveningen, 400 gedetineerden in Breda en 120 gedetineerden in Den Bosch benaderd. Hoewel er in eerste instantie enthousiast werd gereageerd door gedetineerden, was de bereidwilligheid om mee te werken relatief laag. De respons varieert van 55,8% in PI Den Bosch (De Leuvense Poort), 10,3% in Scheveningen, naar 7,3% in Breda. In totaal bedraagt de respons in de GDN-2004 15,4%. Door deze lage respons kunnen we de representativiteit niet garanderen. Echter, de gemiddelde leeftijd van de gedetineerden in deze steekproef komt overeen met de gemiddelde leeftijd in de populatie (www.dji.nl); beide zijn 33. Helaas beschikken we niet over meer achtergrondkenmer-

ken om de representativiteit te toetsen. In onze conclusies moeten we dus een slag om de arm houden. In de PI Den Bosch (De Leuvense Poort) lag de respons beduidend hoger. Deze gevangenis is relatief klein ten opzichte van Scheveningen en Breda. De sfeer is wat informeler, zeker met het personeel in de bibliotheek. Dit zou een reden kunnen zijn voor de hogere respons; gedetineerden vullen de enquête in, omdat het personeel er enthousiast over is en ze de gedetineerden kunnen motiveren. Een klein aantal gedetineerden heeft niet alle vragen ingevuld. In deze gevallen zijn missende waarden op een kenmerk vervangen door de gemiddelde score van gedetineerden op dit kenmerk. Dit heeft tot gevolg dat de standaarddeviatie kleiner wordt; hierdoor wordt de kans op significante verschillen kleiner. Als gevolg wordt een hypothese minder snel bekrachtigd.

Ten tweede gebruiken we als referentiegroep informatie over de Nederlandse bevolking uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 (De Graaf, De Graaf, Kraaykamp & Ultee 2000). De Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 (FNB-2000) is een survey-onderzoek naar de levensloop en leefsituatie van de Nederlandse bevolking in 2000. De onderzoekspopulatie is de Nederlands sprekende bevolking tussen 18 jaar en 70 jaar oud. Er is een random steekproef getrokken uit de bevolkingsregisters van een gestratificeerde steekproef van Nederlandse gemeenten. Aan degenen die als eerste werden benaderd is gevraagd of ze een partner hadden en of deze bereid was om ook mee te doen met het onderzoek. Als dit het geval was, dan werden beide individuen ondervraagd. Er is gebruikgemaakt van twee verschillende interviewtechnieken, namelijk face-to-face interviews en een schriftelijke vragenlijst. In totaal hebben 1561 individuen geparticipeerd (respons=40,6%). De vrouwen zijn uit het bestand verwijderd, zodat uiteindelijk 758 mannen uit de FNB-2000 zijn geselecteerd. De vragen uit beide enquêtes zijn sterk vergelijkbaar en zodoende is het mogelijk informatie uit deze surveys samen te voegen tot één databestand.

3.2 *Meting van de variabelen*

Het onderscheid tussen gedetineerden en niet-gedetineerden is weergegeven met de variabele *detentie*. De mannen uit de FNB-2000 kregen de score 0 en de (gedetineerde) mannen uit de GDN-2004 de score 1.

Mediagebruik is gemeten in termen van hoeveelheid en genres. In beide vragenlijsten is dezelfde vraag gesteld naar de *hoeveelheid lezen per week*. De antwoordcategorieën lopen van '0-nee, leest nooit' tot '4-meer dan drie uur per week'. Aan deze categorieën zijn vervolgens klassenmiddens toegekend zodat er een continue variabele ontstaat, lopend van 0 uur tot 3,5 uur lezen per week. Bij de *hoeveelheid kijken per dag* lopen de antwoordmogelijkheden van '0-nooit (kijk nooit tv)' tot '4-meer dan drie uur per dag'. Ook hier passen we een omzetting naar klassenmiddens toe.

Om de leesvoorkeuren te meten is in beide enquêtes de vraag naar het lezen van specifieke genres zodanig gehercodeerd dat er een 0/1-variabele ontstond. De antwoorden zijn te duiden als '0-leest het genre nooit' en '1-leest het genre soms of vaak'. Er zijn in de vragenlijsten serieuze en populaire genres aan de respondent voorgelegd. Hier is het lezen van 'Nederlandse literaire romans' als een serieus genre gekozen en 'Hobbyboeken' als een populair genre. Nederlandse literaire

romans worden in onderzoek naar mediagebruik als 'serieus' beschouwd. Voor populaire genres geldt dat vaak wordt gekeken naar romantische lectuur. Echter, omdat dit onderzoek alleen over mannen gaat en juist hobbyboeken een wat minder uitdagend genre betreft (maar wel populair is onder juist mannen), is voor hobbyboeken gekozen. In beide vragenlijsten is ook gevraagd in hoeverre bepaalde tv-programma's aanspreken. Daarbij kon men kiezen uit de volgende antwoordmogelijkheden, '1-spreekt helemaal niet aan', '2-spreekt niet aan', '3-spreekt aan' en '4-spreekt heel erg aan'. In totaal zijn zeven verschillende programmasoorten voorgelegd. Net als bij lezen zijn twee genres gekozen, één voor een serieuze programmasoort (*kunst en cultuur programma's*) en één voor een populaire programmasoort (*erotische tv-programma's*). Net als bij lezen is een 0/1-variable gecreëerd, waarbij '0-spreekt niet aan' en '1-spreekt aan' is.

De hoogst voltooide *opleiding* is gemeten in tien categorieën lopend van '1-lagere school' naar '10-doctoraal universitair onderwijs'. Het aantal opleidingscategorieën is teruggebracht tot drie, te weten primair, secundair en tertiair. Het lezen en tv-kijken van de ouders als indicatoren voor mediasocialisatie wordt gedifferentieerd naar hoeveelheid en genre. Voor de *hoeveelheid tv-kijken van de ouders* is de vraag gesteld hoe vaak er, toen de respondent ongeveer 15 jaar oud was, gemiddeld door de ouders tv werd gekeken, met antwoordmogelijkheden lopend van '1-nooit/geen tv' tot '5-meer dan 3 uur per dag'. Wederom zijn de categorieën omgezet naar uren (via klassenmiddens). Om de *hoeveelheid lezen van ouders* in kaart te brengen is gekeken naar het aantal maal dat een ouder een bepaald genre 'vaak' las in de jeugd van de respondent. Er zijn vijf verschillende genres voorgelegd aan de respondent zowel over de vader als over de moeder. De uiteindelijke schaal loopt van 0 maal 'vaak' tot 5 maal 'vaak'. Een schaal voor het *serieus lezen van ouders* is geconstrueerd door het gemiddelde te nemen van de scores voor vader en moeder op de genres 'Nederlandse literaire romans', 'Vertaalde literaire romans' en 'Literatuur in een vreemde taal'. Of de ouders populaire genres lazten (*populaire lezen van ouders*) is geschaald door het gemiddelde van de scores te nemen voor de genres 'Romantische lectuur' en 'Detectives, sciencefiction of oorlogsromans'. Om de programmavoorkeuren van ouders te bestuderen is respondenten de vraag voorgelegd wat de ouders keken tijdens de jeugd. Voor elk type programma konden ze kiezen uit drie categorieën, namelijk 'nooit', 'soms' of 'vaak'. Een schaal van *populair kijken door de ouders* is gemaakt door het gemiddelde te nemen voor de programmacategorieën 'Sport', 'Amusement' en 'Films'. Het *serieuze kijken van ouders* bestaat uit de gemiddelde scores voor het kijken naar 'Informatieve programma's' en 'Kunst en cultuur'.

Niet alleen het voorbeeldgedrag van de ouders wat betreft mediagebruik is van belang, ook de daadwerkelijke stimulering die de kinderen krijgen. In beide enquêtes zijn vijf vragen gesteld over *leesstimulerende activiteiten van ouders* in de jeugd. Zo is er gevraagd of de respondent als kind wel eens werd voorgelezen door zijn ouders, en of men boeken kreeg voor zijn verjaardag. De antwoordcategorieën waren '1-nooit', '2-soms' en '3-vaak'. Er is een schaal gecreëerd door het gemiddelde te nemen van de scores op de vijf items ($\text{Alpha}=0,81$).

Voor het meten van de persoonlijkheidskenmerken is in FNB-2000 gebruik gemaakt van de zogenoemde Big Five. Dit meetinstrument is geschikt voor enquê-

teonderzoek en maakt het mogelijk door een zelfbeoordeling van respondenten op een dertigtal algemene menselijke eigenschappen een vijftal persoonlijkheidskenmerken te onderscheiden. Bij deze dertig eigenschappen dient men op een zevenpuntsschaal aan te geven of deze (0) helemaal niet of (6) helemaal wel van toepassing zijn. In GDN-2004 is gebruikgemaakt van vijf in plaats van zeven antwoordcategorieën en is bovendien gekozen voor vier items per persoonlijkheidskenmerk. Dit verschil is het gevolg van het feit dat de gevangenisdirecteuren aangaven dat deze vraag de gedetineerden anders zou kunnen afschrikken. Om de beide metingen te integreren, zijn de antwoordcategorieën uit de FNB-2000 gelijkgesteld aan die van de GDN-2004 door 'collapsing'. Een schaal voor de vijf persoonlijkheidskenmerken is gecreëerd door het gewogen gemiddelde te nemen van de scores per persoonlijkheidsfactor waarbij respondenten minimaal twee geldige scores moesten hebben.

In dit onderzoek is ook een aantal controlevariabelen meegenomen. Er wordt rekening gehouden met de invloed van het *opleidingsniveau van de ouders* op het mediagedrag. Dit is op gelijke wijze gemeten als het opleidingsniveau van de respondent. Ook wordt er rekening gehouden met het feit of de respondent *religieus* is opgevoed (0-nee en 1-ja), door gebruik te maken van vragen over de religieuze levensloop in de FNB-2000. In de GDN-2004 is expliciet gevraagd of de respondent is opgevoed met religie. *Leeftijd* wordt meegenomen als continue kenmerk, lopend van 18 tot 80 jaar. Verder houden we rekening met *ethniciteit*, door gebruik te maken van informatie over het geboorteland van een respondent. Vervolgens is deze gehercodeerd naar '0-In Nederland geboren' en '1-Niet in Nederland geboren'.

4 Analyses

4.1 Een beschrijving van de verschillen

In tabel 1 staat een beschrijving van de variabelen die in dit onderzoek worden gebruikt. Ze zijn afgezet tegen de variabele detentie om inzichtelijk te maken op welke kenmerken gedetineerden en niet-gedetineerden van elkaar verschillen. Te zien is dat gedetineerden inderdaad een ander mediagebruik laten zien dan niet-gedetineerden; ze lezen en kijken meer, zij lezen minder vaak literatuur maar vaker hobbyboeken en kijken vaker naar allerlei soorten tv-programma's. Daarnaast is te zien dat de gedetineerde mannen duidelijk jonger zijn dan de niet-gedetineerde mannen. Vandaar dat leeftijd een belangrijke controlevariabele is: het effect van leeftijd kunnen we, wanneer we dit kenmerk opnemen in de analyses als controlevariabele, als het ware uitschakelen. We richten ons in dit onderzoek echter niet op leeftijd als onderscheidend kenmerk. We achten andere kenmerken belangrijker, met het oog op het doel van dit onderzoek.

Door middel van een standaard (OLS) regressiemodel en een logistisch regressiemodel is voor de diverse afhankelijke variabelen nagegaan welke aspecten van invloed zijn op het mediagebruik. Daarbij heeft het detentie-effect onze bijzondere interesse. Bestaat er een effect van detentie en blijft het bestaan als we rekening houden met sociale selectieaspecten? De regressieanalyses zijn opgebouwd uit drie modellen. In het eerste model wordt gekeken naar het effect van gedeti-

neerd zijn op de afhankelijke variabelen, onder controle van enkele basiskenmerken. Het tweede model onderzoekt daarenboven de invloed van de ouders op het betreffende mediagebruik. In het derde model wordt gekeken wat de invloed is van de individuele achtergrondkenmerken op het detentie-effect.

Tabel 1 Gemiddeldevergelijking van gedetineerden en niet-gedetineerden.

	gedetineerd	niet gedetineerd	significantie verschil
Mediagebruik-aspecten			
Hoeveelheid lezen per week	2.05	1.17	**
Hoeveelheid tv-kijken per dag	3.26	2.33	**
Lezen Nederlandse literaire romans	.23	.35	*
Lezen hobbyboeken	.69	.48	**
Kijken kunst- en cultuurprogramma's	.78	.28	**
Kijken erotische programma's	.85	.34	**
Socialisatiekenmerken			
Opleidingsniveau ouders	1.93	1.81	*
Hoeveelheid lezen ouders	.64	.58	
Hoeveelheid tv-kijken ouders	2.67	1.48	**
Serius lezen ouders	1.39	1.32	
Populair lezen ouders	1.41	1.37	
Serius tv-kijken ouders	2.23	1.74	**
Populair tv-kijken ouders	2.34	1.89	**
Leesstimulering door ouders	1.74	1.78	
Individuele kenmerken			
Opleidingsniveau respondent	1.87	2.17	**
Religiositeit	.54	.62	*
Persoonlijkheidskenmerken			
Openheid	2.31	3.32	**
Vriendelijkheid	1.87	3.70	**
Emotioneel stabiel	3.01	3.43	**
Controle variabelen			
Leeftijd	33.81	46.07	**
Etniciteit	.31	.03	**
N	119	758	

** p < .01 * p < .05

Bron: FNB2000; GDN2004

4.2 Multivariate analyses

Tabel 2 maakt duidelijk dat gedetineerden veel meer lezen dan niet-gedetineerden ($\beta=0,26$); het verschil bedraagt bijna een uur per dag. Als we in model 2 rekening houden met aspecten van de mediasocialisatie, neemt het effect van detentie toe (met 5,5%). De verwachting was ook dat rekening houden met deze socialisatie bij hoeveelheid lezen zou leiden tot een stijging van het detentie-effect. Dit wordt derhalve bevestigd. Ook het rekening houden met persoonlijkheids- en individuele kenmerken zorgt voor een stijging van het detentie-effect (met 32%). Onze verwachtingen dat gedetineerden meer lezen dan niet-gedetineerden en dat dit effect groter wordt als we rekening houden met sociale selectie-effecten worden derhalve bevestigd. De positieve en significante effecten van de ouderlijke socialisatie, opleiding, openheid en leeftijd zijn als verwacht.

Tabel 2 OLS-regressie op hoeveelheid boeken lezen per week en logistische regressie op al dan niet lezen van Nederlandse literaire romans en hobbyboeken

	gestandaardiseerde coëfficiënt (beta)						gestandaardiseerde coëfficiënt (exp(B))					
	hoeveelheid boeken lezen per week			al dan niet lezen van Nederlandse literaire romans			al dan niet lezen van hobbyboeken					
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Detentie	.255**	.269**	.339**	.542*	.572*	1.055	2.162**	2.280**	3.278**			
Socialisatiekenmerken												
Hoeveelheid lezen ouders	.001											
Serieuze lezen ouders	.152**				1.940**	1.910*		1.126	1.043			
Populair lezen ouders	.066~				1.226	1.066		2.600**	2.543**			
Leesstimulering door ouders	.123**				1.703**	1.455*		1.386~	1.326			
Opleidingsniveau ouders												
Primair	-.085				.609~	1.016		2.016*	2.365**			
Secundair	-.036				.848	1.137		1.772*	1.908**			
Tertiair	ref.				ref.	ref.		ref.	ref.			
Individuele kenmerken												
Opleidingsniveau respondent												
Primair								.134**	.420**			
Secundair								.282**	.852			
Tertiair								ref.	ref.			
Religiositeit								.966	.654**			
Persoonlijkheidskenmerken												
Openheid								.955	1.348**			
Vriendelijkheid								1.208	.932			
Emotioneel stabiel								.826~	1.173			
Controle kenmerken												
Leeftijd	.154**	.226**	.240**	1.002	1.013*	1.012~	.944	.997	1.002			
Etniciteit	.081*	.067*	.068*	1.166	1.045	.990	1.388	1.414	1.512			
Adjusted R ² / Nagelkerke's R ²	.080	.165	.180	.012	.098	.199	.034	.086	.131			

** p < .01 * p < .05 ~ p < .10

Bron: FNB2000; GDN2004 (N=807)

Met een logistische regressie wordt in tabel 2 gekeken naar het effect van gedetineerdheid op het lezen van een tweetal boekgenres: Nederlandse literatuur en hobbyboeken. Omdat deze variabelen dichotoom van aard zijn, wordt gebruik gemaakt van logistische regressie. Ook hier heeft het detentie-effect onze bijzondere interesse. We presenteren zogenaamde odds-ratio's waarbij het erom gaat of er significante verschillen bestaan ten opzichte van de groep die in categorie 1 zit (in dit geval gedetineerden). Het gaat hierbij om het verschil in kansverhoudingen. Gedetineerden blijken dan inderdaad minder van literatuur te houden dan niet-gedetineerden. De introductie van de invloed van een aantal ouderlijke socialisatiekenmerken zorgt niet voor een wezenlijke verandering van het detentie-effect. De individuele en persoonlijkheidskenmerken doen dat wel. De verwachting was dat rekening houden met opleidingsselectie zou leiden tot een kleiner detentie-effect bij serieus lezen. De relatie zou dan minder negatief moeten worden en dat is inderdaad het geval. Na introductie van deze aspecten verschillen gedetineerden en niet-gedetineerden niet langer significant in hun voorkeur voor Nederlandse literatuur. Wederom worden ook hier de eerder gevonden significante effecten van ouderlijke socialisatie en opleiding op het lezen van literaire romans aangetroffen.

Vervolgens kijken we naar het lezen van hobbyboeken. De verwachting was dat gedetineerden dit genre meer zouden waarderen; dat blijkt inderdaad het geval. Gedetineerden hebben een 216% grotere kans hobbyboeken te lezen dan niet-gedetineerden; een significant verschil. Introductie van de ouderlijke socialisatiekenmerken maakt voor het detentie-effect vrijwel geen verschil. Als we individuele en persoonlijkheidskenmerken aan het model toevoegen wordt het detentie-effect behoorlijk groter ($\exp(b)=3,3$). Dit houdt in dat er sprake was van een sociale selectie die ervoor zorgt dat het detentie-effect wordt onderdrukt. Een mogelijke verklaring voor dit effect is gelegen in de positieve relatie met opleiding. Hoewel we veronderstelden dat hobbyboeken populaire boeken waren, worden ze meer gelezen door hoog opgeleiden dan door laag opgeleiden. Doordat in de gevangenis meer laag opgeleiden dan hoog opgeleiden zijn, wordt hierdoor het effect van detentie op hobbyboeken lezen onderschat. Ook opvallend is hier het gevonden positieve effect van de ouderlijke leessocialisatie. Hoewel er geen beïnvloeding van het detentie-effect plaatsvindt, is het opmerkelijk dat ook het lezen van hobbyboeken mede wordt bepaald door de ouderlijke stimulering van het lezen in de vroege jeugd.

Tabel 3 geeft ons informatie over het detentie-effect bij tv-kijken. Zoals verwacht kijken gedetineerden veel meer televisie dan niet-gedetineerden ($\beta=0,34$); een verschil van om en nabij de drie kwartier per dag. Het verschil wordt serieus kleiner als we controleren voor de ouderlijke mediasocialisatiekenmerken (met 19%). Dit is conform onze hypothese; de verwachting was dat het detentie-effect overschat wordt als men geen rekening houdt met de selectie op ouderlijke achtergrond. Het detentie-effect verandert niet meer als individuele en persoonlijkheidskenmerken worden toegevoegd. Dit is contrair aan onze verwachting. Blijkbaar wordt voor de hoeveelheid tv-kijken het detentie-effect niet beïnvloed door opleiding en openheid. We hebben hiervoor geen duidelijke verklaring, ook gezien het feit dat de effecten van opleiding en persoonlijkheid op tv-kijken wel overeenstemmen met eerder gevonden resultaten.

Tabel 3 OLS-regressie op hoeveelheid TV-kijken per dag en logistische regressie op al dan niet kijken naar culturele en erotische TV-programma's

	gestandaardiseerde coëfficiënt (beta)						gestandaardiseerde coëfficiënt (exp(B))					
	hoeveelheid TV-kijken per week			al dan niet kijken naar culturele TV-programma's			al dan niet lezen van hobbyboeken					
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
Detentie	.335 **	.273 **	.273 **	10.585 **	13.223 **	13.778 **	6.098 **	6.249 **	5.100 **			
Socialisatiekenmerken												
Hoeveelheid tv-kijken ouders		.366 **	.342 **									
Serieus tv-kijken ouders		-.071	-.052		1.423 ~	1.317		.647 *	.674 *			
Populair tv-kijken ouders		-.054	-.027		.627 **	.573 **		1.705 **	1.777 **			
Leesstimulering door ouders		-.079 **	-.056 ~		1.676 **	1.411 ~		.559 **	.618 **			
Opleidingsniveau ouders												
Primair		.061	.009		.556 *	.811		1.374	1.113			
Secundair		.022	-.009		.667 ~	.823		1.042	.918			
Tertiair		ref.	ref.		ref.	ref.		ref.	ref.			
Individuele kenmerken												
Opleidingsniveau respondent												
Primair			.140 **			.312 **			2.128 **			
Secundair			.094 **			.445 **			1.727 **			
Tertiair			ref.			ref.			ref.			
Religiositeit			.011									
Persoonlijkheidskenmerken												
Openheid			-.096 **			1.671 **			.911			
Vriendelijkheid			.095 ~			.672 *			1.051			
Emotioneel stabiel			-.075 **			1.049			.853			
Controle kenmerken												
Leeftijd	-.009	.068 ~	.065	1.025 **	1.030 **	1.030 **	.690 **	.954 **	.955 **			
Etniciteit	.070 *	.075 *	.079 *	2.286 **	2.226 *	2.321 *	2.508 **	2.788 **	3.065 **			
Adjusted R ² / Nagelkerke's R ²	.134	.211	.234	.194	.237	.304	.239	.283	.300			

** p < .01 * p < .05 ~ p < .10

Bron: FNB2000; GDN2004 (N=807)

Uit tabel 3 blijkt verder dat gedetineerden zijn oververtegenwoordigd onder de kijkers van alle programmasoorten. Zowel culturele programma's ($\exp(b)=10,6$), als erotische programma's ($\exp(b)=6,1$) worden door gedetineerden meer gewaardeerd dan door niet-gedetineerden. Onze verwachting was dat als we controleren voor verschillen in mediasocialisatie het detentie-effect zou toenemen. Dat blijkt bij culturele programma's inderdaad het geval; het effect van detentie neemt toe met 23%. De effecten van ouderlijke mediasocialisatie zijn zoals verwacht; als ouders vroeger vaker populair keken, waardeert men nu culturele programma's minder. Het duidt erop dat selectie-effecten ook hier een rol spelen. Als we rekening houden met de individuele kenmerken verandert er vrijwel niets meer in het detentie-effect. De effecten van de eigen opleiding en openheid zijn echter wel conform de verwachting. Gedetineerden waarderen erotische tv-programma's ook meer dan niet-gedetineerden. Als we rekening houden met selectie door verschillen in mediasocialisatie verandert het detentie-effect vrijwel niet. Bij controle voor sociale selectie door individuele en persoonlijkheidskenmerken leidt het wel tot een reductie van het effect (met 16%).

5 Conclusie en discussie

In dit onderzoek is het mediagebruik van gedetineerden bestudeerd. Met onze onderzoeksvraag hebben we ons gericht op mogelijke verschillen tussen gedetineerde en de niet-gedetineerde Nederlandse mannen. De onderzoeksresultaten laten zien dat er duidelijke verschillen zijn waar te nemen tussen gedetineerden en niet-gedetineerden. Een van de meest betekenisvolle bevindingen is het feit dat gedetineerden veel meer boeken lezen dan niet-gedetineerden. Blijkbaar zorgt de overvloed aan 'vrije' tijd in detentie voor de ontwikkeling van een leesinteresse die anders bij een dergelijke populatie niet kan worden aangetroffen. Met name de verschillen naar culturele tv-programma's was opvallend te noemen. Wellicht kan dit worden verklaard door het feit dat gedetineerden bijna alles kijken; zolang ze maar worden beziggehouden. Gemiddeld kijken gedetineerden ook veel meer televisie dan niet-gedetineerden; gedetineerden kijken veel en ze kijken bijna alles. Dit resultaat is conform bestaande vooroordelen over de tijdsbesteding van gevangenen. Hierbij moet wel in het oog worden gehouden dat deze studie empirisch zichtbaar maakt wat in eerdere publicatie zonder bewijslast werd aangenomen. Ons onderzoek baseert zich op een degelijke ondervraging van een steekproef gedetineerden en vergelijkt het mediagebruik van deze gedetineerden met een representatieve groep Nederlanders.

Eén van de meest interessante resultaten hier is het *onafhankelijke effect* van detentie. Theoretisch mocht men verwachten dat veel van het detentie-effect terug te voeren is naar de selectie van personen in de gevangenis; gevangenen zijn over het algemeen wat lager opgeleid en hebben minder ouderlijke leesstimulering ervaren dan niet-gedetineerden. Daar zou dan ook de reden kunnen liggen van de verschillen in het mediagebruik. Dit blijkt echter niet het geval. Hoewel van opleiding en mediasocialisatie de verwachte effecten uitgaan, beïnvloeden zij slechts in beperkte mate het detentie-effect. Van de twee geschetste theoreti-

sche benaderingen (paragraaf 2) blijkt derhalve de deprivatiegedachte het meest te worden bevestigd in ons onderzoek. Deze benadering richt zich specifiek op de context van de gevangenis en de gevolgen voor de gedetineerde. De gevonden significante effecten van detentie lijken erop te wijzen dat er echt iets is in de gevangenis dat bij gedetineerden tot een andere mediapatroon leidt.

Met de invoering van het versoberde regime in de Huizen van Bewaring in oktober 2004 is de hoeveelheid activiteiten dat buiten de cel wordt aangeboden drastisch teruggebracht. Gedetineerden op cel laten is namelijk goedkoper dan ze buiten de cel onder controle te houden. Activiteiten die op cel kunnen worden ondernomen zijn dus van belang. Waarschijnlijk zouden de verschillen in media-gebruik bij een nieuwe dataverzameling nog groter zijn. In elk geval lijkt een verdere beperking van de mediamogelijkheden geen aanbeveling te zijn. Media zorgen voor activiteit en verdrijven de verveling. Dit kan weer gevolgen hebben voor de mate van welwillendheid bij de gedetineerden, zodat de bewakers minder problemen ervaren met hen.

Welke tekortkomingen heeft ons onderzoek? Bij de selectie van penitentiaire inrichtingen is contact gelegd met de leiding van de instellingen. De gevangenis- en inrichtingen zijn hierbij niet volledig random geselecteerd uit alle penitentiaire instellingen in Nederland. Tijdens het verzamelen van de gegevens zijn de vragenlijsten uitgedeeld aan gedetineerden die in de gevangenisbibliotheek kwamen. Gedetineerden die de bibliotheek niet bezochten, zijn dus strikt genomen niet benaderd. We zouden hierdoor te maken kunnen hebben met een oververtegenwoordiging van lezers. Echter, het bezoek aan de bibliotheek wordt door veel gedetineerden gezien als een uitstapje waardoor hoogstwaarschijnlijk wel veel van de aanwezige gedetineerden met de vragenlijst in contact zijn gekomen. Ondanks deze tekortkomingen, waaronder de lage respons, zijn unieke data verzameld onder gedetineerden. Dit type onderzoek heeft nog niet eerder plaatsgevonden en levert een schat aan informatie op. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op het mediagebruik in de gevangenis van mannen én vrouwen. Doordat alleen in de gevangenis van Breda vrouwen aanwezig waren, was in het GDN-2004 bestand het aantal vrouwen te laag om in ons onderzoek te betrekken.

Dit onderzoek richtte zich op het vrijetijdsgedrag van mannen die een bepaalde beperking ervaren. Ze kunnen namelijk niet weg uit hun directe leefomgeving. Het zou daarom interessant kunnen zijn om het mediagebruik van andere groepen met beperkingen te bestuderen. Daarbij kunnen we denken aan personen die lange tijd buiten hun eigen leefomgeving werken, zoals mensen in het leger of op zee. Maar ook gedetineerden die hun uiteindelijk vonnis hebben ontvangen en een lange straf moeten uitzitten, kunnen een ander mediagebruik laten zien dan gedetineerden die zich in het Huis van Bewaring bevinden. Verder is het wellicht interessant om het mediagebruik van lichamelijk gehandicapten te onderzoeken. Ook zij zijn geconfronteerd met een beperking die mediagebruik tot een zeer aantrekkelijke activiteit maakt en de vraag is derhalve of zij ook deze intensieve consumptie van lezen en kijken ten toon spreiden.

Literatuur

- Breedveld K. (2001) 'Vrijtijdsbesteding'. In: K. Breedveld, A. van den Broek, J. de Haan, J. de Hart, F. Huysmans & D. Niggebrugge (2001) *Trends in de tijd: een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*. Rijswijk/Den Haag: SCP, 45-53.
- Gerris, J.R.M. (1998) *Parents, adolescents, and young adults in Dutch families*. Nijmegen: Institute of Family studies, University of Nijmegen.
- Graaf, de, N.D., P.M. de Graaf, G. Kraaykamp & W.C. Ultee (2000) *Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 (databestand)*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Guthrie, J.T., W. Schafer, Y.Y. Wang & P. Afflerbach (1995) 'Relationships of instruction to amount of reading: An exploration of social, cognitive and instructional connections'. *Reading research quarterly*, 30 (1), 8-25.
- Jewkes, Y. (2002). 'The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prison'. *European Journal of Communication*, 17, 205-225.
- Kaiser, F. (1986) 'De gevangenisbibliotheek in Nederland'. *Bibliotheek en samenleving*, 14 (12), 393-395.
- Kaiser, F. (1991) *Het belang van lezen in gevangenschap: meningen van gedetineerden*. Ministerie van Justitie: Den Haag.
- Knulst, W. & G. Kraaykamp (1996) *Leesgewoonten: een halve eeuw onderzoek naar het lezen en zijn belagers*. Rijswijk: SCP/Den Haag: VUGA. Een samenvatting vanaf www.scp.nl
- Kraaykamp, G. (1993) *Over lezen gesproken. Een studie naar sociale differentiatie in leesgedrag*. Amsterdam: Thesis publishers.
- Kraaykamp, G. (2002) 'Leesbevordering en leesniveau. De effecten van ouders, bibliotheek en school'. In: D.A. Schramm, A. Raukema & C. Stalpers (red.) *Lezen en gedrag van adolescenten en jongvolwassenen*. Delft: Eburon.
- Kraaykamp, G & K. van Eijck (2005) 'Personality, media preferences and cultural participation'. *Personality and individual differences*, 38 (7), 1675-1688.
- Lindlof, T.R. (1986) 'Social and structural constraints on media use in Incarceration'. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30 (3), 341-355.
- Rees, K. van & K. van Eijck (2000) 'Van woord en beeld: Het tv-kijkgedrag van specifieke lezerstypen in 1975 en 1995'. *Sociale Wetenschappen*, 43 (2), 67-87.
- Vandebosch, H. (2000) 'Research note: a captive audience? The media use of prisoners'. *European Journal of Communication*, 15 (4), 29-544.
- Verschuur, F. (1998) *Cel 108*. Bundeling columns, verschenen in *NRC Handelsblad*.

Drs. G. Tonnaer schreef deze bijdrage als onderwijs- en onderzoeksmedewerker aan de sectie Bedrijfswetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Sinds 1 juni is zij werkzaam als onderzoeker aan de Politieacademie. Contactadres: Politieacademie, Afdeling CCM, t.a.v. Geertje Tonnaer, Postbus 834, 7301 BB Apeldoorn. E-mail: Geertje.Tonnaer@Politieacademie.nl. Prof. Dr. G. Kraaykamp is hoogleraar Empirische Sociologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, sectie Sociologie. E-mail: G.Kraaykamp@maw.ru.nl.